

Halmtäckning i Norra Åsbo

”Mitt hjärta bor i en gammal gård,
en gammal gård på slätten,
med vita längor och svalebon
under takens mossgröna brätten.”

Denna dikt av Theoder Tufvesson passar bra att inleda denna artikel med eftersom det är i gårdsarkivet på Folklivsarkivet i Lund som jag har hämtat delar av mitt material. Här finns beskrivningar, skisser och foton på mängder av gårdar, torp, backstugor, möllor, m m. De flesta av gårdarna finns inte kvar idag. För oss släktforskare är detta en ovärderlig källa. Även om man inte har turen att hitta sin egen släktgård så lär man sig mycket om hur de såg ut, vilka byggnadsmateriel som användes, osv.

Rynke i Riseberga

Åren 1956–57 gjordes en omfattande beskrivning, fotografering och uppmätning av fastigheten Rynke 1¹¹ och 1¹² i Riseberga socken, Norra Åsbo härad, av landsarkivarie Harald Olsson och Folklivsarkivet. Men det mest intressanta tycker jag är brevet som gårdens ägare Ebba Norrman, född Persson och hennes man Berner Norrman skickat in. De berättar om gården och släkten.

Här återger jag detta ordagrant:

”Med anledning av Edert ärade brev, ber vi härmed att få sända dessa svar på edra frågor angående jordbruksfastigheten Rynke 1¹¹ och 1¹².

Till en början innehöll jordbruksfastigheten 3 tunnland åker. Det var ett torp, som tillhörde 5/32 mtl. Rynke 1⁶ och brukningsavgiften utgjordes av 30 dagsverken om året. Efter min mors död år 1935, ar-

renderade vi dessa 3 tld. åker intill 1942, varefter vi inköpte 1½ tld. efter ensittarlågen för 300 kr.

Min farfar Lars Pålsson och hans hustru Maria f. Borgström byggde huset, någon gång i början på 1850-talet. Han var en vanlig grovarbetare, det var på den tiden att arbeta hos bönderna. Efter hans död övertog hans son Per Larsson och h.h Amelie f. Engman, torpet, och innehade det till min fars död 1927, varefter vi brukat det till 1942, då vi som sagt köpte 1° tld. Per Larsson var till yrket halmtäckare, och därmed gjorde han grovarbete till Rynke 1⁶. Husets ålder är gott och väl 100 år.

Vi klädde huset utvändigt med nya bräder, och satte in nya fönster, de gamla var små med 4 rutor, och lämmar utvändigt, med ett runt hål i mitten. Och så satte vi in nya dörrar utvändigt, de gamla voro med s.k. klinkor att öppna istället för lås. Och så täckte vi med nya halmtak, det var med träd över ryggnigen.

När min far Per Larsson gifte sig, det

Rynke 1¹¹ och 1¹² i Riseberga socken, Norra Åsbo härad.

Rynke 1¹¹ och 1¹² i Riseberga socken, Norra Åsbo härad.

var i början på 1890-talet då fanns det bara en stuga och kammare, samt en liten förstuga vid östra sidan om köket, vid den andra sidan var det loge med lergolv, och så ett fårhus, så han inredde ett rum och en kammare, och en spiskammare där istället för logen. Vinkelbyggnaden byggde han sedan till, med nuvarande loge och kostall.

Rummen kallades vardagsstuga och finstuga och kammare, och så kök och spiskammare.

Möbleringen var den minsta tänkbara. Det var ett bord med två klaffar att fälla ner och två eller tre stolar, och en byrå, samt ett skåp att hänga kläder i, och så en dubbelsäng med s.k. sängomhäng, det var ett stycke tyg som draperats över sängen och hängde ner över gavlarna, och uppehölls av en trästång mitt över sängen. Sängen var till att föra ihop på dagen, då den stod uppbyggd med ett vitt överkast på. Det fanns inga tapeter, utan väggarna vitkalkades och dekorerades med prickar i blå färg. Det var inga mattor på golven, utan de renskurasdes och ströddes över med enris. Men senare in på 1900-talet blev det ju lite mo-

dernare med mattor och tapeter. Några gamla fotografier äger vi inte, ty huset har aldrig blivit fotograferat, förrän på senare tid

Högaktningsfullt

Ebba f. Persson och Berner Norrman

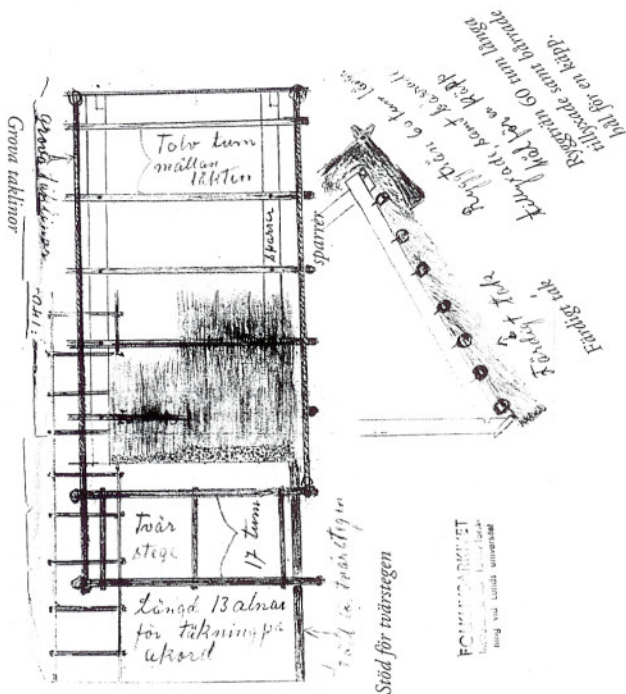
P.S. Vi undrar om vi kunde få svar på dessa frågor? Skall huset stå kvar, eller det skall flyttas, eller det skall rivas? Eller vart skall vi vända oss för att få besked? Vi äro mycket intresserade av att få veta detta.

Jag är Per Larssons dotter, och jag är 64 år gammal och född i torpet Rynke 1⁶. Min man kom dit när vi gifte oss år 1918. Jag vore mycket glad om jag fick ett meddelande, om mina svar är förstådda så det kan vara till någon ledning.

*Med hög aktning
Ebba Norrman."*

Exakta uppgifter om vilket år som torpet byggdes har jag inte lyckats hitta men Lars Pålsson född 1825 flyttar från Kågeröd år 1866 till Rynke där han står som inhyses tillsammans med sin hustru Maria Johansdotter och barnen Per, Petronella och Johanna Lovisa. 1889 dör Lars Pålsson och i bouppteckningen efter honom upptages torpbyggnaden till 300 kr.

Familjen har 2 kor. Sonen Per Larsson, född 1852 i Riseberga har under ett antal år tjänat dräng på gårdarna Rynke 1 5/6 mantal, Bonarp nr 1, Bonarp nr 3 och Bonarp nr 12. Det är också i Bonarp som han träffar sin tillkommande Amelie Engman som han gifter sig med 1892. Hon är född 1856 och dotter till soldaten Per Engman på Bonarp nr 1. De flyttar in i torpet i Rynke tillsammans med hennes två små flickor Hilma och Ida Albertina. Året därpå föds deras dotter Ebba, som skrivit brevet ovan. Det är alltså nu som Per Larsson bygger till torpet.

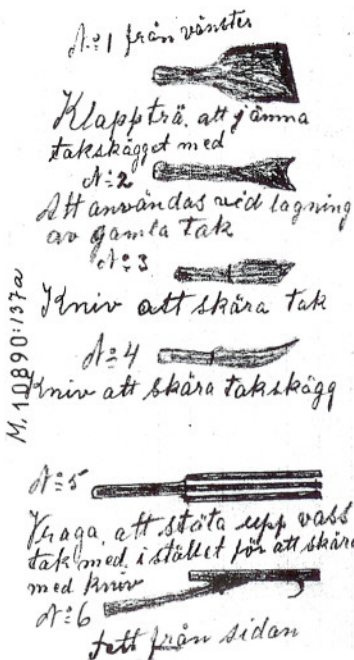
Teckning 1.

FÖRTYDLIGANDE AV TECKNINGARNA:

Teckning 1 är en ritning av själva taket med läkten, taklinor, sparrar, samt måtten emellan, allt handskrivet. Förtydligat på vissa ställen.

Teckning 2 är redskapen som är uppfifrån:

Nr 1 från vänster: KLAPPTRÄ, att jämna takskägget med. Nr 2 att användas vid lagning av gamla

Teckning 2.

Halmtäckare

Det som är intressant för oss släktforskare är att man genom dessa handlingar i gårdsarkivet, tillsammans med bouppteckningar och kyrkoarkiv får en mycket god bild

tak. Nr 3 KNIV att skära tak. Nr 4 KNIV att skära takskägg. Nr 5 VRAGA, att stöta upp vass tak med i stället för att skära med kniv. Nr 6 sett från sidan. Ritningarna är gjorda av halmtäckare Nils Anton Carlsson i Norra Strö, Östra Göinge härad 1947.

om hur familjen bodde och levde.

Per Larsson var halmtäckare, ett yrke som inte omnämns så ofta i husförhörslängderna. Jag frågade på Folklivsarkivet om de hade några uppteckningar om detta yrke och det visade sig att det fanns en sådan mängd av material att jag fick begränsa mig till Norra Åsbo härad och några av de härader som gränsar dit.

Handlingarna finns i Manuskriptarkivet och det man tar del av är frågelistor som sänts ut till olika halmtäckare. De flesta är handskrivna och oerhört intressanta. De jag har tagit del av är skrivna 1947 och 1955. Ibland finns också ritningar på taken och verktygen som användes.

De flesta av halmtäckarna är födda på 1870- och 1880-talet och har arbetat med

detta i drygt 40 år. Det är enbart halmtak som de berättar om och det verkar som inga vasstak förekom i dessa trakter.

Taken är bindetak d v s bundna vid underlaget (läkten) med vidjor, på ortens dialekt kallad vigrar eller tillingar av pil eller björk. På 1890-talet kom taktråden som är galvaniserad järntråd med 1,5 mm grovlek. Det var också nu som man började att täcka ovanpå gamla tak om de ej var för dåliga.

Halmen som används är i huvudsak råg- och vetealm som är tröskat på långhalms-tröska. I äldre tider slagtröskades den och bands upp i klippor varefter en repa insattes på där för avsedd plats i logen, där en man repade halmen ren från mindre strån och ogräs så det blev fina kärvar.

Sedan lavas halmen på taket i 10 alnar långa varv som packas och jämnas till med händerna. Tak- eller täckekäppar som de oftast kallas lägges sedan på den utlagda halmen, och de är för det mesta gjorda av en tums hasselkäppar. Vigern stickes in under läkten och tages igen över läkten som stickes in i en ögla. Därefter begagnas en raka med handtak till att slå upp halmen med för att få halmen jämn och fin. Därefter drar man åt vidjor eller ståltråd.

Man täckte i allmänhet från höger till vänster. När halmen lägges utanpå det gamla taket syr man det med järntråd och då

används nålar av stål som man sticker igenom taket. På dessa nålar är järntråden påtagen så att den följer med in genom taket. Nålarna kallas för "skotter".

När hela taket var färdiglagt skäres det med en lämplig kniv. Taksägget skäres av med en längre kniv efter en lina och jämnas till med ett klappräd.

Redskapen som oftast användes var kniv, bräda med handtag som man trycker ner halmen med när man skär, nålar av stål samt en maskin med hög växel som man snurrar ståltråden på när man skall binda med ståltråd istället för vigrar av trä. Vidare en utav granslanor gjord tvärstege som hänger på taket i replinor på vilken man ligger under arbetet. Tidigare användes en räfflad bräda kallad "raga" samt istället för tvärstege endast en slana kallad "täckås".

Knivarna gjordes förr av någon bysmed som var känd för att tillverka goda eggjern men numera användes i huvudsak liar som avmejslas i lämpliga längder och påsattes ett träskäft. Ståltrådssnurran göres av en kasserad separator eller spolmaskin. En gammal spinnrock kan också användas.

Halmtäckarna var oftast iklädda knäputor, som var sydda av läder och stoppade med svinhår, och stövlar. En del hade på vänster hand en stark handske och en bindel om handleden.

För det mesta var man två som arbetade med taket, det var mästare själv, som lade ut och band halmen, och en hantlangare som fick bära upp halm, käppar och vidjor. När man använde tråd fick man vara två att binda eftersom en person också fick vara innanför taket och sticka tillbaka tråden.

Att vara täckare var ett mycket ansträngande arbete och benen blev ofta förstörda efter allt spjärnande mot stegen. De skar sig ofta på knivarna och ibland inträffade

Taktäckning på en gård i Rönneberga härad.

olyckor. Det berättas om en täckare i Mun-
ka Ljungby år 1916 som stod på takåsen
och lade takskägget när han miste balan-
sen och föll baklänges och bröt nacken. En
täckare i Allerum skulle renovera taket på
sitt eget hus när han trillade ner och slog
ihjäl sig. En annan i Östra Ljungby trilla-
de ner och slog huvudet i en stenmur så
han blev medvetslös och sängliggande i fle-
ra dagar.

En sak är dock de flesta halmtäckare
överens om och det är att den bästa tiden
att arbeta på var när gårdsägaren höll med
kosten på stället. Då bjöds det på god och
kraftig mat med snaps till varje måltid och

elvakaffe med hembakat gott bröd till.
Detta togs sedan bort och det bestämdes
att lönen skulle vara 1,40 kr per timme och
man skulle ha egen kost med sig.

Ett väl lagt halmtak kunde på den norra
sidan av huset ligga omkring 20 år om det
blev mossbelagt och mossan fick ligga kvar.
På den södra sidan var livslängden ej över
10 år. Halmtaken var varma på vintern och
kalla på sommaren.

Annica Johnsson, Ödåkra

KÄLLA:

Riseberga kyrkoarkiv
Folklivsarkivets gårdsarkiv.
Från folklivsarkivets frågelistor om halmtak.